

RENATA ŚLIWA, PIOTR WALĄG*

Instytucje porządku gospodarczego w koncepcjach polityki gospodarczej ordoliberalizmu

Słowa kluczowe: otoczenie instytucjonalne, porządek społeczny i gospodarczy, konstruktywizm, ład gospodarczy, transformacja gospodarcza

Streszczenie: W niniejszym artykule przedstawiono ujęcie instytucji w świetle rozważań ordoliberalnych ekonomistów – W. Euckena i L. Erharda – o konkurencyjnym porządku gospodarczym. Konsekwencji i spójności posunięć z zakresu polityki gospodarczej przeciwstawiane są błędy wynikające z dyskrejonalnego uprawiania polityki gospodarczej, które skutkują utratą całościowego spojrzenia na gospodarkę.

Transformacja ujmowana w świetle potrzeby szybszego tempa zmian nie może być oderwana od silnego wpływu państwa na kształtowanie ładu gospodarczego, stąd skazana jest ona na konstruktywizm jako na podejście najbardziej możliwe, choć wysoce niedoskonałe.

1. Wstęp

W warunkach globalizacji nieuchronne jest wzajemne przenikanie się modeli ustrojowych (kapitalizm angloamerykański, europejski model społecznej gospodarki rynkowej, kapitalizm azjatycki), w którym to procesie najistotniejsze jest „ukierunkowanie tego przenikania na optymalizowanie użyteczności gospodarczej i społecznej” (Mączyńska, 2006, s. 90).

W coraz silniej konkurencyjnym otoczeniu podejście klasycznego liberalizmu do kształtowania warunków działania przedsiębiorstw wymaga dostosowania.

* Mgr Renata Śliwa jest zatrudniona na stanowisku asystenta w Katedrze Ekonomii i Studiów Europejskich Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, kontakt tel. (14) 688 00 10 w. 534; mgr Piotr Waląg jest doktorantem w Katedrze Teorii Ekonomii Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Pełna wolność i nieograniczoność działań jednostek gospodarujących immanentnie związana jest z ich dążeniem do eliminowania wszelkich barier maksymalizacji zysku. Poprzez to spontaniczna skłonność przedsiębiorstw do minimalizowania konkurencji rynkowej zniekształca materialny aspekt gospodarowania oraz naczelną wartość społeczną, którym ma służyć liberalizm.

Organicznie ukształtowany ład gospodarczy w liberalizmie różni się znacząco od konstruktywistycznej koncepcji prowadzenia polityki kształtowania ładu gospodarczego w ordoliberalizmie.

Stworzenie podstaw prawnych, reguł postępowania wolnych, równych i odpowiedzialnych jednostek miało stanowić narzędzie do zawrócenia procesu autodestrukcji liberalizmu, do której miały prowadzić efekty bezgranicznej swobody w działaniu jednostek.

Konstrukcja konkurencyjnego porządku gospodarczego, wypracowana jako podwaliny ordoliberalizmu, postrzegana jest przez autorów niniejszego artykułu jako tworzenie instytucji niezbędnych do realizacji proefektywnościowego i wolnościowego celu systemu rynkowego. Szczególny nacisk zostanie położony nie na politykę ingerującą bezpośrednio w procesy gospodarcze, a tę ustalającą zasady gry rynkowej (politykę zmian instytucjonalnych, reformy instytucjonalne).

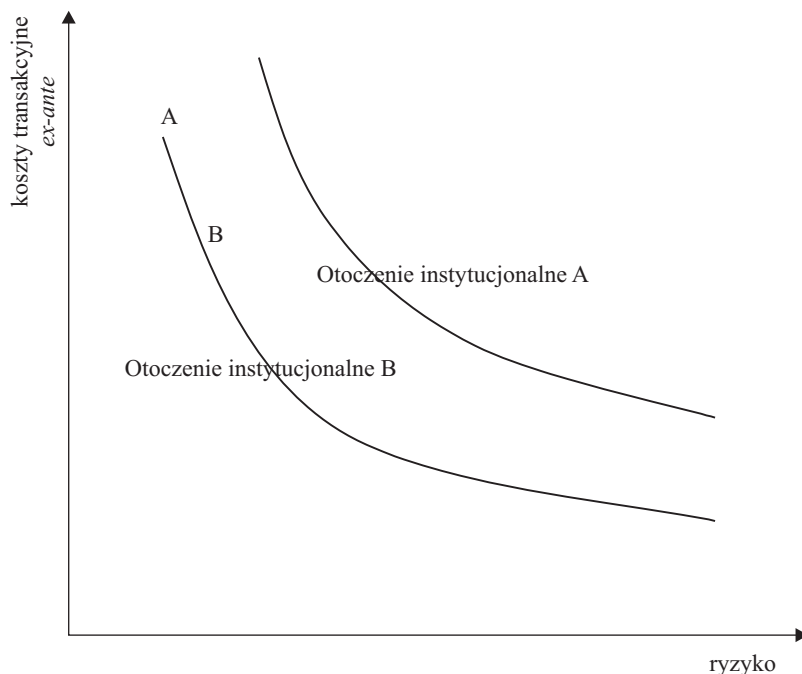
2. Pojęcie instytucji

Ograniczoność wiedzy człowieka, niekompletność i asymetryczność informacji skutkują najczęściej w stosunkach ekonomicznych niedoskonałością umów czy oportunistycznym zachowaniem partnerów stosunków gospodarczych. Naturalną cechą zachowań podmiotów gospodarczych nastawionych na zysk jest dążenie do wyeliminowania konkurencji, co skutkuje nieefektywnością. Narzuca to potrzebę istnienia ograniczeń – instytucji – mających zapewniać niskie koszty transakcyjne¹. Cel i skutek funkcjonowania instytucji sprowadza się zatem do minimalizowania kosztów transakcyjnych (Williamson, 1998, s. 31)². Instytucje widziane są jako „ramy i formy kolektywnego działania” (Ząbkowicz, 2003). Instytucje tworzą platformę, na której nabierają dynamiki podmioty gospodarcze – wspierane są przedsiębiorczość, podejmowanie ryzyka, elastyczność, motywacje do permanentnego zdobywania wiedzy.

Wskazując na koszty transakcyjne jako na czynnik obniżający ryzyko i przybliżający do wyników zbliżonych do optymalnych, na rys. 1 przedstawiono modelowe ujęcie różnic między podejściem do kosztów transakcyjnych D. C. Northa i J. Wilsona, które zaproponował B. Martens (2004).

¹ Gospodarka postrzegana jest przez J. R. Commonsą jako „strumień transakcji między ludźmi”, warunki niepewności co do zachowań innych podmiotów potęgują niekompletność i asymetryczny dostęp do informacji, stąd zawieranie transakcji musi pociągać za sobą koszty poszukiwania, przetwarzania i przekazywania informacji, konstruowania, zawierania i egzekwowania umów, czyli koszty transakcyjne.

² Np. weksel jako instytucjonalne narzędzie pobudzające mobilność kapitału, cenniki obniżające koszt nieinformacji, ubezpieczenia zmniejszające koszt ryzyka (North, 1997).

Rys. 1. Koszty transakcyjne *ex-ante* a ryzyko *ex-post*

Źródło: Martens, 2004.

Większa atrakcyjność *Otoczenia instytucjonalnego B* wynika z niższego poziomu ryzyka przy poszczególnych wielkościach kosztów transakcyjnych *ex-ante* niż w *Otoczeniu instytucjonalnym A*. Poprawa struktury bodźców następuje zarówno wówczas, kiedy dla danego poziomu kosztów transakcyjnych *ex-ante* potencjalne koszty transakcyjne (poziom niepewności) zmniejszają się, jak i wówczas, gdy przy danym poziomie niepewności obniża się wielkość kosztów *ex-ante* towarzyszących wymianie. Obniżanie kosztów transakcyjnych wiąże się z wprowadzaniem lepszych instytucji. Koszty *ax-ante* można minimalizować, zwiększając ryzyko *ex-post* (przesunięcie z A do B) lub wprowadzając zmiany instytucjonalne (przesunięcie wykresu *Otoczenie instytucjonalne* ku początkowi układu współrzędnych). Na kształt krzywej *Otoczenie instytucjonalne* mają wpływ, obok czynników kształtujących sprawność instytucji, determinanty kosztów percepcji i przetwarzania informacji uzależnione od jakości zasobów poznawczych podmiotu (kapitału ludzkiego).

W ekonomicznej teorii państwa D. C. Northa analiza skupia się na związku między państwem i rodzajem porządku społeczno-ekonomicznego zależnego w głównej mierze od systemu praw własności (North, 1997). Państwo jako system instytucji i organizacji dostarczający jednostkom i grupom ochronę ich praw, jak również porządku społecznego i gospodarczego jest funkcją norm prawnych i zwyczajowo-

wych. Zgodnie z ekonomiczną teorią państwa D. C. Northa realne możliwości produkcyjne gospodarki wyznaczone są przez granicę strukturalną, a nie techniczną. Różnica tych możliwości, wyznaczana przez te dwie granice, może być bardzo duża, co wiąże się z poważnymi stratami potencjalnego produktu i dobra społecznego. Sformalizowanie twierdzeń D. C. Northa zaproponowali R. Findley i J. D. Wilson, wprowadzając do tradycyjnej funkcji produkcji, która opisuje związek między produkcją, Y , a nakładami pracy, L , oraz kapitału, K , czynnik – porządek ekonomiczny P , który w ich analizach jest pochodną praw własności.

$$Y = f(L, K) \cdot p(G)$$

Jest to agregatowa funkcja produkcji, w której porządek ekonomiczny tworzony jest przez państwo. $p(G)$ jest to funkcja produkcji porządku ekonomicznego (Eggertsson, 1999, s. 317–358).

W tej zmodyfikowanej funkcji produkcji została ukazana w sposób formalny idea D. C. Northa, gdzie porządek ekonomiczny (szczególnie struktura praw własności) wyznacza efekty produkcyjne gospodarki. Tak ujmowany porządek ekonomiczny w teorii ekonomicznego modelu państwa D. C. Northa jest tożsamy ze strukturą praw własności. Wynika z tego, iż porządek ekonomiczny ujmowany jest w dość wąskim znaczeniu.

Podstawy szerszego ujęcia porządku ekonomicznego w teorii ekonomii zostały stworzone przez F. A. von Hayeka, gdzie stanowi on zawsze pewien rodzaj adaptacji, „dostosowań do wielkiej liczby okoliczności i zdarzeń, które są znane wszystkim członkom społeczeństwa, wziętym łącznie, lecz nie są znane jako całość poszczególnym osobom oddzielnie”. Aby taki porządek zaistniał, niezbędne jest, „by wszystkie jednostki postępowały według jasno sprecyzowanych zasad lub by ich działania były w określonym zakresie ograniczone” (Hayek, 1973, s. 44). Tak rozumiany ekonomiczny porządek wyłania się w wyniku dopasowań instytucji (formalnych i nieformalnych), mechanizmów rynkowych i zachowań podmiotów gospodarujących do zmieniających się czynników gospodarczych oraz okoliczności zewnętrznych wobec systemu ekonomicznego.

W. Eucken twierdzi, że takie ujęcie porządku gospodarczego nie zabezpiecza w wyniku zmian otoczenia gospodarczego efektywnej alokacji czynników produkcji, a zastosowanie zasady leseferyzmu w obszarze kształtowania się ładu gospodarczego jest zgubne, ponieważ podmioty gospodarcze zawsze poszukują źródeł renty, przez co generują zyski w wyniku przenoszenia strat na pozostałe podmioty gospodarcze. Objawia się to wyzwaniem się od konkurencji rynkowej poprzez tworzenie struktur monopolistycznych³.

Warunek zaistnienia porządku ekonomicznego ukazuje następną cechę porządku gospodarczego, by na zachowania jednostek gospodarujących nałożone były okre-

³ Tematyka ta zostanie szerzej przedstawiona w kolejnym rozdziale niniejszego artykułu.

ślone ograniczenia. Chodzi o to, by obowiązywały wszyskch jasno sprecyzowane reguły gry rynkowej.

Tak szerokie ujęcie porządku ekonomicznego wymusza rozróżnienie między porządkiem reguł gospodarowania a porządkiem procesu gospodarowania. Takie rozróżnienie analizy systemu ekonomicznego wprowadza G. Gootman i definiuje porządek procesów gospodarczych jako stopień uporządkowania relacji między elementami systemu, z którego w teorii ładu gospodarczego W. Euckena – wynika prymat wolności gospodarczej jednostek gospodarujących w procesach gospodarczych zmierzający do osiągnięcia jak największej efektywności ekonomicznej z uwzględnieniem nadrzędnej wartości społecznej, którą jest wolność jednostki. Natomiast porządek reguł gospodarowania zdefiniowany jest jako zewnętrzne ramy warunkujące proces gospodarczy, do których zalicza się tzw. formy ekonomiczne wraz z normami ekonomicznymi i społecznymi (Gootman, 1993, s. 40–41) Takie ujęcie roli państwa zgodne jest z ekonomiczną teorią państwa, która została inkorporowana do nowej ekonomii instytucjonalnej.

To rozróżnienie między porządkiem reguł gospodarowania a porządkiem procesu ma fundamentalne znaczenie w konstruowaniu zasad polityki gospodarczej oraz budowaniu przez nią instytucji formalnych w koncepcjach społecznej gospodarki rynkowej. Dlatego porządek reguł gospodarowania (porządek ekonomiczny) w szerokim ujęciu będzie przedstawiony jako struktura instytucji formalnych i nieformalnych danej gospodarki, wytyczających granice społecznie dopuszczalnych zachowań podmiotów gospodarujących. Tak rozumiane pojęcie porządku jest dużo szersze od koncepcji D. C. Northa, ponieważ instytucja prawa własności (struktura prawa własności) stanowi jedynie pewien element porządku reguł gospodarowania, czyli struktury instytucji formalnych i nieformalnych gospodarki. Rozszerzenie tego pojęcia nie zmienia ważności podstawowej tezy D. C. Northa o wpływie porządku ekonomicznego na makroekonomiczną aktywność i efektywność gospodarki, ponieważ zgodnie z jego teorią instytucje nie tylko określają zachowania podmiotów gospodarujących, ale i redukują niepewność w stosunkach ekonomicznych i zmniejszają koszty transakcji.

Uwzględniając w niniejszych rozważaniach szersze pojęcie porządku ekonomicznego, w miejsce Northowskiej struktury praw własności można wstawić termin struktury instytucji ekonomicznych. Zatem cel polityki gospodarczej państwa sprowadzałby się do dostosowania porządku reguł gospodarowania (porządku gospodarczego, porządku ekonomicznego, struktury instytucji ekonomicznych) do zmieniających się warunków środowiska ekonomicznego, jeśli gospodarka ma się znajdować blisko technicznej granicy możliwości produkcyjnych. Takie ujęcie roli państwa wynika z ekonomicznej teorii państwa Northa, która została wkomponowana do nowej ekonomii instytucjonalnej. To właśnie ujęcie roli państwa wprowadza i uzasadnia rolę polityki gospodarczej w tworzeniu porządku gospodarczego, a nie w kształtowaniu porządku procesów gospodarczych (jeżeli by taki istniał), co pozostaje także zgodne z ujęciem roli państwa w kształtowaniu pryncypiów polity-

ki gospodarczej W. Euckena. W ten sposób państwo wypełnia lukę, jaka powstałaby w realnej produkcji między produkcją rzeczywistą osiąganą przy porządku gospodarczym w sensie pozytywnym a produkcją rzeczywistą osiąganą w porządku gospodarczym w ujęciu negatywnym. Rola państwa sprowadza się do tworzenia racjonalnych, sprawnie funkcjonujących ram instytucjonalnych gospodarki – instytucji formalnych, których celem jest tworzenie ładu gospodarczego. Zatem sprowadza się do ingerencji w wyniki makroekonomiczne jedynie poprzez interwencję w porządek gospodarczy, a w żadnym wypadku w procesy gospodarcze. Podkreśla się również strategiczne znaczenie spójności i konsekwencji w procesie realizowania zadań polityki gospodarczej.

3. Rola instytucji w kształtowaniu ładu gospodarczego według koncepcji polityki gospodarczej Waltera Euckena i Ludwiga Erharda

Ujęcie porządku gospodarczego w wydaniu leseferystów nie zabezpiecza efektywnej alokacji czynników produkcji. Działania podmiotów gospodarczych w warunkach nieokielzanej wolności gospodarczej wykazywały oznaki destrukcji systemu rynkowego. Przetrwanie liberalizmu widziano w stworzeniu jednolitych dla każdego podmiotu zasad gry rynkowej.

Tworzenie instytucji w koncepcjach polityki gospodarczej ordoliberalistów odbywa się w konstytuowaniu konkurencyjnego ładu gospodarczego. Tworzenie instytucjonalnych ram działania społecznej gospodarki rynkowej traktowane jest jako prymat nad ingerencjami w procesy gospodarcze. Podejście ordoliberalne konfrontowane jest w literaturze najczęściej z poglądami F. von Hayeka, który rozwiązania co do kształtowania ram działalności gospodarczej pozostawia samoczynnej regulacji rynku. Uwidacznia się tutaj rozróżnienie między liberalnym spojrzeniem na kształtowanie ładu gospodarczego w sposób organiczny (spontaniczny) oraz ordoliberalnym postrzeganiem konstruktywizmu jako metody budowania porządku instytucjonalnego w gospodarce. Pozostawienie rynkowi stworzenie instytucjonalnych ram działania podmiotów gospodarczych ordoliberalowie postrzegali jako podstawowy błąd, argumentując tym, że działania jednostek gospodarujących napędzane są wewnętrzną koniecznością wyłączenia się spod działania konkurencji i potrzebą zdobywania siły rynkowej. W ten sposób wykazywano immanentną moc gospodarki rynkowej do kierowania się ku strukturom monopolistycznym i oligopolistycznym. Ich nieuzasadniona ekonomicznie obecność na rynku powoduje, że instytucje, które są domeną wolnego rynku (typu instytucja prawa własności), przynoszą wręcz negatywne skutki ekonomiczne.

Wspólnym elementem podejścia W. Euckena i L. Erharda, który wyróżnia ich wśród innych zwolenników ordoliberalizmu, jest ujmowanie rynku jako bezsprzecznie najskuteczniejszego mechanizmu organizacji procesu gospodarowania

(„mechanizm optymalizacji alokacji zasobów i dóbr”) oraz sposobu na powstawanie i utrzymywanie się wolności jednostek gospodarujących (Pysz, 2008, s. 18).

W. Eucken postrzega państwo jako bezstronnego arbitra, który rozstrzyga ponad interesami (niejednokrotnie sprzecznymi) grup podmiotów rynkowych czy jako zestaw instytucji formalnych zabezpieczających przestrzeganie obowiązujących reguł gry rynkowej. Rola państwa jako stróżna nocnego jawi się mu jako dalece niewystarczająca w obliczu naturalnych sił rynkowych zmierzających do tworzenia się struktur monopolistycznych dysponujących władzą gospodarczą. L. Erhard w promowaniu walki o wolność i odpowiedzialność gospodarczą widzi państwo, podobnie jak W. Eucken, jako gwaranta ładu społecznej gospodarki rynkowej, mającego na celu zapobieganie wszelkim przejawom dążności do przejmowania pozycji przewagi rynkowej.

Szczególne wyczulenie widać w rozróżnieniu między ingerowaniem instytucji państwa w procesy gospodarcze a konstytuowaniem ram zabezpieczających konkurencyjne działanie podmiotów gry rynkowej.

Ład gospodarczy służy realizowaniu materialnego zadania gospodarki oraz urzeczywistnieniu wartości społecznych, a także jest celem samym w sobie (Pysz, 2008, s. 40).

Zasady konstytuujące ład gospodarczy wymagają uzupełnienia przez zasady regulujące, według W. Euckena, wówczas, gdy zdarzy się, że na niektórych rynkach zamiast konkurencji pojawiają się inne formy rynku. U L. Erharda selektywna ingerencja w procesy gospodarowania odbywa się poprzez poszerzenie zakresu działania polityki kształtowania ładu gospodarczego oraz wydłużenie listy jej celów (polityka socjalna, reagowanie na nagłe, negatywne szoki zewnętrzne i wewnętrzne).

W. Eucken w swojej koncepcji polityki porządku konkurencji jako naczelną zasadę konstytuującą ład gospodarczy przyjmuje stworzenie i utrzymanie sprawnego systemu cen doskonałej konkurencji⁴, co stanowi „podstawową zasadę instytucjonalnej konstytucji gospodarki” (Eucken, 2003, s. 73–103).

Jest to odejście od polityki kształtowania koniunktury, która nie ulega jakiegokolwiek presji, prowadzącej do zniekształceń systemu cen. Istotne jest w systemie reguł tworzących porządek gospodarczy, aby ta konstytucyjna zasada polityki gospodarczej była respektowana we wszystkich sferach polityki gospodarczej (polityce fiskalnej, polityce kursu walutowego) i nie może być od niej żadnego wyjątku. Zasada ta nie ma jedynie charakteru zakazu, a wiąże się bardziej z koniecznością osiągnięcia celu, jakim jest ukształtowanie rynku doskonałej konkurencji. Sprawnie działający system cen jest to punkt strategiczny systemu tworzonego przez W. Euckena. Sprawna polityka pieniężna, otwartość rynków, własność prywatna, wolność

⁴ Konkurencja doskonała, tak jak rozumiał ją W. Eucken, występuje wówczas, gdy nabywcy i sprzedawcy konkurują ze sobą na rynku, planują swoją działalność gospodarczą z uwzględnieniem istnienia konkurentów, akceptują ceny kształtowane na rynku, nie mają na nie żadnego wpływu – są cenobiorcami.

zawierania umów, odpowiedzialność, stabilna polityka gospodarcza dopełniają konstrukcji Euckenowskiego ładu gospodarczego.

Według L. Erharda konkurencyjny ład gospodarczy obejmuje konkurencję cenową (sprzeciw wobec monopolizacji władzy rynkowej, dostosowanie oferty podażowej do wymagań suwerennych konsumentów), pełne zatrudnienie, stabilność cen i dywersyfikację substancji majątkowej w społeczeństwie (Pysz, 2008, s. 103).

W. Eucken, prowadząc badania nad ponad stuletnią historią liberalizmu gospodarczego, wyłonił zasady konstytuujące zbudowaną przez niego teorię ładu konkurencyjnego. Naczelna zasada wolności ma zapewniać swobodę i autonomię w decyzjach i działaniu, równość – brak przywilejów czy przewagi jakiegokolwiek podmiotu gospodarczego, natomiast odpowiedzialność – ponoszenie konsekwencji za podejmowane działania na rynkach. Koncepcje ładu społecznej gospodarki rynkowej u L. Erharda łączą potrzebę wolności i odpowiedzialności jednostek gospodarujących, która ma wyrastać z zasady pełnego zatrudnienia, wyrównywania szans przez posiadanie czynników produkcji i poczucia bezpieczeństwa socjalnego, zapewnianego nie przez socjalne świadczenia państwa, a przez wzmacnianie wolności i odpowiedzialności jednostek w procesie gospodarowania.

Wolność u ordoliberalistów postrzegana była nie tylko jako swoboda działania jednostek w granicach ukonstytuowanego przez państwo ładu społeczno-gospodarczego, ale również jako niezależne samoograniczenie wolności dla zapewnienia swobód dla innych (Wunsche, 2005, s. 26–28).

Podkreśla się również w rozważaniach ordoliberalnych ekonomistów znaczenie konsekwencji i spójności posunięć z zakresu polityki gospodarczej. Przeciwstawia się im błędy wynikające z dyskrecjonalnego uprawiania polityki gospodarczej, które skutkują utratą całościowego spojrzenia na gospodarke. Rozwiązywanie problemów gospodarczych „odcinkowo” – krótkookresowo i niespójnie – wzmacnia powstawanie nowych komplikacji i obniża skuteczność stworzonych ram działania.

4. Tworzenie ładu gospodarczego jako element procesu transformacji gospodarczej

U ordoliberalnych ekonomistów instytucja ładu gospodarczego wyłania się w komplementarności wszystkich instytucji tworzących ten ład – występują one wszystkie razem, gdyż żadna z nich z osobna istnieć nie może, ponieważ jedna wynika z drugiej, a jeżeli istnieje, to działa w przeciwnym kierunku⁵.

Obok transformacji postrzeganej jako zmiany systemu gospodarczego, transformacja łączy się z tworzeniem nowego ładu gospodarczego, zabezpieczanego przez nowe reguły prawa. Transformacja traktowana jest jako zmiana szeroko rozumianego porządku gospodarczego, reforma instytucjonalna. W związku z tym trakto-

⁵ Prawo własności nie może istnieć bez wolności zawierania umów czy bez wolnych rynków.

wana jest jako zmiana struktury instytucjonalnej tworzącej tak właśnie rozumiany porządek gospodarczy. Transformacja porządku ekonomicznego jest ostateczną formą dostosowania się systemu instytucji formalnych (prawa własności, umowy) do wyzwań, jakie stawiają zmiany środowiska wewnętrznego i zewnętrznego.

Dostosowania te w przypadku Polski, jak i innych krajów postsocjalistycznych są bardzo głębokie, ponieważ nie sprawdziły się mechanizmy adaptacyjne instytucji, działających w ramach szeroko rozumianej instytucji gospodarki socjalistycznej. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę, że w związku z tym, że struktura tych instytucji musi ulegać zmianie, zmiana porządku ekonomicznego niesie z sobą konieczność przejścia przez okres chaotycznych dostosowań (Hockuba, 1993).

Z warunku komplementarności instytucji tworzących porządek gospodarczy wynika najważniejsza konsekwencja dla tak traktowanej transformacji gospodarczej. W związku z czym brak komplementarności instytucji i ich struktur powoduje duże straty w rzeczywistej produkcji oraz niesprawiedliwość społeczną.

Ład instytucjonalny w gospodarkach postsocjalistycznych jest tworzony w procesie wprowadzania zmian i implementowania nowych elementów systemowych, wskutek nastania nieładu instytucjonalnego, którego przyczyną było załamanie się „ciągłości i stabilności większości instytucjonalnych podstaw systemu społecznego” (Porwit, 2001, s. 179–180). Ujmując transformację w kontekście rodzajów i czasu trwania procesów przekształceń systemowych, w ramach których przeciwstawiane są sobie podejścia organiczne i konstruktywistyczne, należałoby podkreślić, że procesy transformacji skazane są na konstruktywizm jako na podejście najbardziej możliwe, choć wysoce niedoskonałe. Transformacja ujmowana w świetle potrzeby szybszego tempa zmian nie może być oderwana od silnego wpływu państwa na kształtowanie ładu gospodarczego. Jego kształt natomiast musi uwzględniać preferencje jak najliczniejszej grupy społecznej (Bałtowski, Miszewski, 2006, s. 62–72).

Przejście od koordynacji działań podmiotów rynkowych za pomocą administracji państwowej na koordynację poprzez umowy stworzyło dla polskich przedsiębiorstw i innych podmiotów rynkowych konieczność stworzenia adekwatnych do nowo wyłaniającej się sytuacji reguł współpracy. Niejednokrotnie reguły prawa musiały być zastępowane lub uzupełniane normami nieformalnymi, co podnosiło koszty transakcyjne wynikające z zawierania i egzekwowania umów (Lissowska, 1999).

Proces transformacji gospodarczej określany jest istotnie również przez pozainstytucjonalne czynniki zmian (np. nastawienie społeczeństwa do przeprowadzania strategicznych reform gospodarczych na początku lat 90.). Są one jednak bardzo ciężko uchwytnie w ramy oddziaływania państwa, ich ewolucyjne tworzenie się wykazuje wysoki stopień spontaniczności (Bałtowski, Miszewski, 2006, s. 40).

5. Zakończenie

Pierwsza rewolucja konserwatywna w dziedzinie polityki ekonomicznej – rewolucja „państwa minimum”, przeprowadzona przez M. Thatcher i R. Reagana, ukazała ogromny potencjał kapitalizmu do podnoszenia stopy życia ludzkości. Wiele krajów świata podjęło reformy w kierunku transformacji ku gospodarce rynkowej, gdzie kapitalizm przybrał formy bardzo niejednorodne. Samo jedynie wprowadzenie mechanizmu rynkowego nie zapewnia satysfakcjonujących efektów, konieczne są reguły i zasady, w ramach których będą mogły się bezpiecznie poruszać maksymalizujące swój zysk podmioty gospodarcze (Albert, 1994, s. 10).

Skutki stosowania liberalnego podejścia do rozwiązywania problemów gospodarczych (np. Konsensus Waszyngtoński) przyniosły, w obliczu braku zabezpieczających go ram instytucjonalnych, efekty dalekie od oczekiwanych (Stiglitz, 2004). Złe rozumienie zakresu (aktywność państwa w gospodarce) i siły państwa (zdolność państwa do przejrzystego prowadzenia polityki i egzekwowania prawa – potencjał państwa i instytucji) może nadawać przeciwny kierunek działaniom wynikającym z mechanizmów potencjalnie skutecznych (np. wprowadzenie konkurencji bez właściwego zabezpieczenia praw własności). Z badań wpływu różnych wymiarów państwowości na rozwój gospodarek przeprowadzonych przez F. Fukuyamę wynika, że optymalny ekonomicznie byłby ograniczony zakres funkcji państwa, łącznie z wysoką efektywnością instytucji (Fukuyama, 2005, s. 25).

Wskazywałoby to na potwierdzanie się zaleceń ekonomistów ordoliberalnych co do formowania silnych i spójnych zasad działania systemu rynkowego. Ma to znaczenie strategiczne szczególnie w warunkach występowania wysokich kosztów transakcyjnych, na przykład w dobie transformacji gospodarczej, kiedy brak organicznie rozwiniętych zasad współdziałania rynkowego narzuca potrzebę istnienia silnego, formalnego umocowania instytucjonalnego.

I choć obserwując dwie dekady transformowania się gospodarki Polski, niezbycie potwierdzić należy fundamentalne znaczenie rządów prawa, to nie można nie zauważyć nieformalnej warstwy kontaktów rynkowych, które bądź jako efekt niedoskonałości systemu prawnego-egzekucyjnego, bądź jako wypełnienie braku w prawie stają się podstawą niezliczonych, pożądaných społecznie transakcji rynkowych.

Bibliografia

- Albert M. 1994. *Kapitalizm kontra kapitalizm*. Kraków: Signum. ISBN 83-7006-289-X.
- Bałtowski M., Miszewski M. 2006. *Transformacja gospodarcza w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. ISBN 978-83-01-14628-3.
- Eggertsson T. 1999. *Economic Behaviour and Institutions*. Cambridge.
- Eucken W. 1990. *Die Grundsätze der Wirtschaftspolitik*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

- Eucken W. 2003. *Polityka porządku konkurencji – zasady konstytuujące*. W: *Spoleczna gospodarka rynkowa: idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*. Red. E. Mączyńska, P. Pysz. Warszawa: Wydawnictwo PTE. ISBN 83-7331-149-1.
- Fourastie J. 1972. *Myśli przewodnie*. Warszawa: PIW.
- Fukuyama F. 2005. *Budowanie państwa: władza i ład międzynarodowy w XXI wieku*. Poznań: Wydawnictwo Rebis. ISBN 83-7301-595-7.
- Godłó w - Legię dź J. 2005. *Transformacja ustrojowa z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej*. „*Ekonomista*” nr 2.
- Gootman G. 1993. *Volkswirtschaftslehre. Eine Ordnungs theoretische Einführung*. Stuttgart.
- Hayek von F. A. 1973. *Law, Legislation and Liberty*. Chicago.
- Hockuba Z. 1993. *Gospodarka chaosu: transformacja a regulacja ekonomiczna*. „*Ekonomista*” nr 4.
- Hockuba Z. 1995. *Państwo a proces transformacji gospodarki: aspekty instytucjonalne*. „*Ekonomista*” nr 3.
- Lissowska M. 1999. *Dynamika instytucji w okresie transformacji*. „*Gospodarka Narodowa*” nr 10.
- Martens B. 2004. *The cognitive mechanics of economic development and institutional change*. London–New York: Routledge.
- Mączyńska E. 2006. *Spoleczna gospodarka rynkowa – pleonazm czy użyteczna w praktyce koncepcja? W: Ład instytucjonalny w gospodarce*. Red. B. Polaszkiewicz, J. Boehlke. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. ISBN 83-231-1868-X.
- Mączyńska E., Pysz P. (red.). 2003. *Spoleczna gospodarka rynkowa: idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne. ISBN 83-7331-149-1.
- North D. C. 1997. *Prologue*. W: *The Frontiers of the New Institutional Economics*. Ed. J.N. Drobak, J.V.C. Nye. San Diego [etc.]: Academic Press.
- Porwit K. 2001. *Przesłanki przyszłej ewolucji systemowej w Polsce*. W: *Współczesne przemiany systemowe w Polsce*. Red. K. Porwit. Warszawa: INE PAN.
- Pysz P. 2005. *Rola państwa w ordoliberalnej koncepcji polityki gospodarczej*. „*Ekonomista*” nr 1, s. 77–78.
- Pysz P. 2008. *Spoleczna gospodarka rynkowa: ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. ISBN 978-83-01-15483-7.
- Ropke W. 1994. *Die Lehre von der Wirtschaft*. Auf. 13. Bern–Stuttgart–Wien: Verlag Paul Haupt.
- Sadowski Z. 2003. *O ustroju społeczno-gospodarczym*. W: *Polski ustrój społeczno-gospodarczy: Jaki kapitalizm?* Red. J. Mujżel, B. Fiedor, S. Owsiak, E. Mączyńska. Warszawa: RSSG. Raport nr 22, s. 30–33.
- Stiglitz J. 2004. *Globalizacja*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. ISBN 83-01-14205-7.
- Williamson O.E. 1998. *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu: firmy, rynki, relacje kontraktowe*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. ISBN 83-01-12392-3.
- Wunsche H.F. 2005. *Rola państwa w społecznej gospodarce rynkowej – lekcja ekonomii politycznej w ujęciu Ludwiga Erharda*. W: *Ład gospodarczy jako efekt działalności państwa w społecznej gospodarce rynkowej*. Warszawa: PWE. ISBN 83-912278-6-3.
- Ząbkowicz A. 2003. *Współczesna ekonomia instytucjonalna wobec głównego nurtu ekonomii*. „*Ekonomista*” nr 6.

The Institutions of Economic Order in the Light of Ordoliberal Economic Policy

S u m m a r y: The paper presents an approach to institutions elaborated by ordoliberal economists – Eucken W. and Erhard L. based on the notion of competitive economic order. The consequence and coherence was there opposed to discrepancy of economic policy inducing fallacies and loss of wholeness when glancing at the economy.

Therefore, the economic transformation ought not to be detached from the influence of the state in terms of constructing socio-economic order, and is thus inevitably built on constructionism as an approach highly imperfect though the most possible.

K e y w o r d s: institutional environment, economic and social order, constructionism, economic transformation
